IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

“BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QISH DARSLARIDA MULTIMEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI”

Olimov Temir Xasanovich
Osiyo Xalqaro Universiteti professori,
pedagogika fanlari bo‘yicha
falsafa doktori (PHD)
Shadiyeva Shaxnoza Raxmanovna
Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23445780

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda o‘qish darslarini tashkil etishda multimedia vositalaridan foydalanishning pedagogik ahamiyati va ta’lim samaradorligiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, multimedia texnologiyalarining o‘quvchilarda matn mazmunini tushunish, mustaqil fikrlash, tasavvur qilish, diqqatni jamlash hamda o‘qishga bo‘lgan qiziqishni oshirishdagi imkoniyatlari tahlil qilingan. O‘qish darslarida audio materiallar, videolavhalar, animatsiyalar, elektron taqdimotlar va interaktiv topshiriqlardan foydalanishning metodik jihatlariga alohida e’tibor qaratilgan. Bundan tashqari, multimedia vositalarini dars maqsadi va o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga muvofiq tanlash, ulardan oqilona foydalanish hamda an’anaviy ta’lim metodlari bilan uyg‘unlashtirish bo‘yicha tavsiyalar bayon etilgan.
Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, o‘qish darslari, multimedia vositalari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv ta’lim, o‘qib tushunish, matn tahlili, o‘quv motivatsiyasi, mustaqil fikrlash, ta’lim samaradorligi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогическое значение использования мультимедийных средств на уроках чтения в начальных классах и их влияние на эффективность обучения. Анализируются возможности мультимедийных технологий в развитии у учащихся навыков понимания содержания текста, самостоятельного мышления, воображения, концентрации внимания и интереса к чтению. Особое внимание уделяется методическим аспектам использования аудиоматериалов, видеороликов, анимаций, электронных презентаций и интерактивных заданий на уроках чтения. Кроме того, представлены рекомендации по выбору мультимедийных средств с учётом целей урока и возрастных особенностей учащихся, их рациональному применению и сочетанию с традиционными методами обучения.
Ключевые слова: начальное образование, уроки чтения, мультимедийные средства, информационно-коммуникационные технологии, интерактивное обучение, понимание прочитанного, анализ текста, учебная мотивация, самостоятельное мышление, эффективность обучения.

Abstract. This article examines the pedagogical significance of using multimedia tools in reading lessons in primary grades and their impact on learning effectiveness. It analyzes the potential of multimedia technologies to develop pupils’ reading comprehension, independent

thinking, imagination, concentration, and interest in reading. Particular attention is paid to the methodological aspects of using audio materials, video clips, animations, electronic presentations, and interactive tasks during reading lessons. The article also provides recommendations for selecting multimedia tools according to lesson objectives and pupils' age-related characteristics, using them effectively, and integrating them with traditional teaching methods.

Keywords: primary education, reading lessons, multimedia tools, information and communication technologies, interactive learning, reading comprehension, text analysis, learning motivation, independent thinking, learning effectiveness.

Kirish: Bugungi kunda ta'lim tizimida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quv jarayonini takomillashtirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarning ta'limga keng kirib kelishi darslarni mazmunan boyitish, o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish va o'qitish jarayonini yanada samarali tashkil etish uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning bilim olishga munosabati, mustaqil fikrlashi, nutqiy ko'nikmalari va o'qish malakasi shakllanadigan davrda ta'lim vositalarini to'g'ri tanlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinflarda o'qish darslari o'quvchilarning ravon o'qish, matn mazmunini anglash, asosiy fikrni aniqlash, voqea-hodisalar o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish va o'z munosabatini bildirish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu ko'nikmalarni shakllantirish faqat matnni o'qish bilan cheklanmay, uning mazmunini tahlil qilish, qahramonlarning xatti-harakatlarini baholash, voqealarni tasavvur qilish va olingan ma'lumotlar asosida xulosa chiqarishni ham talab etadi. Shu sababli o'qish darslarida o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga mos ta'lim usullaridan foydalanish zarur.

Multimedia vositalari o'qish darslarining mazmunini ko'rgazmali va interaktiv shaklda tashkil etish imkonini beradi. Xususan, audio matnlar, rasmlar, videolavhalar, animatsiyalar, elektron taqdimotlar va interaktiv mashqlar orqali o'quvchilar badiiy asar mazmunini yaxshiroq tasavvur qilishi, matndagi voqealarni izchil tushunishi va o'rganilayotgan mavzuga faolroq munosabat bildirishi mumkin. Masalan, ertakni o'qishdan oldin uning mazmuniga mos tasvirlarni namoyish etish o'quvchilarda dastlabki tasavvurni shakllantiradi, matnni tinglash va o'qish jarayonida esa voqealar rivojini tushunishga yordam beradi. Biroq multimedia vositalaridan foydalanish darsning asosiy maqsadini chetga surmasligi, balki o'quvchilarning o'qish va tushunish faoliyatini qo'llab-quvvatlashi lozim.

Mazkur mavzuning dolzarbligi boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirish, dars jarayoniga qiziqishni kuchaytirish va zamonaviy ta'lim vositalaridan maqsadli foydalanish zarurati bilan belgilanadi. Multimedia vositalarini pedagogik jihatdan to'g'ri tanlash va ulardan o'rinli foydalanish o'quvchilarning darsdagi faolligini oshirishga, o'quv materialini tushunishini yengillashtirishga hamda o'qish darslarini mazmunan boyitishga xizmat qilishi mumkin.

Ushbu maqolaning maqsadi boshlang'ich sinflarda o'qish darslarida multimedia vositalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini yoritish, ularning ta'lim samaradorligiga ta'sirini tahlil qilish hamda dars jarayonida qo'llashga doir metodik tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun multimedia vositalarining didaktik imkoniyatlarini

o‘rganish, ulardan foydalanish usullarini ko‘rib chiqish va ularni an’anaviy o‘qitish metodlari bilan uyg‘unlashtirish masalalariga e’tibor qaratiladi.

Asosiy qism. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘qish darslari o‘quvchilarning savodxonligini oshirish, nutqini rivojlantirish, mustaqil fikrlashga o‘rgatish va badiiy adabiyotga bo‘lgan qiziqishini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Ushbu darslarda o‘quvchilar nafaqat matnni to‘g‘ri va ravon o‘qishni, balki uning mazmunini anglash, asosiy g‘oyani aniqlash, qahramonlarning xatti-harakatlarini baholash va voqealar yuzasidan o‘z munosabatini bildirishni ham o‘rganadilar. Mazkur vazifalarni samarali amalga oshirishda an’anaviy ta’lim usullari bilan bir qatorda zamonaviy multimedia vositalaridan foydalanish ham muhim imkoniyatlarni yaratadi.

Multimedia vositalari matn, tasvir, tovush, video va animatsiya kabi axborot shakllarini birgalikda taqdim etish imkonini beruvchi ta’limiy vositalardir. Ular o‘quv materialini turli shakllarda namoyish etish orqali o‘quvchilarning mavzuni idrok etishi va tushunishini qo‘llab-quvvatlaydi. Masalan, badiiy asar o‘rganilayotganda uning mazmuniga mos rasmlar, qahramonlarning tasvirlari yoki qisqa videolavhalardan foydalanish bolalarda voqealar rivoji haqida aniqroq tasavvur hosil bo‘lishiga yordam beradi. Audio materiallar esa ifodali o‘qish, to‘g‘ri talaffuz va nutq ohangini anglash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Multimedia vositalarining pedagogik ahamiyati, avvalo, o‘quvchilarni dars jarayoniga faol jalb etishida namoyon bo‘ladi. Oddiy matn bilan ishlash davomida ayrim o‘quvchilar diqqatini uzoq vaqt davomida bir joyga jamlashda qiynalishi mumkin. Matnni tasvirlar, ovozli materiallar va interaktiv topshiriqlar bilan boyitish esa darsga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi. Biroq bunday vositalardan foydalanish faqat o‘quvchilarni qiziqtirish bilan cheklanmasligi kerak. Har bir multimedia materiali aniq ta’limiy maqsadga xizmat qilishi va matn mazmunini chuqurroq anglashga yordam berishi lozim.

O‘qish darslarida multimedia vositalaridan foydalanishning asosiy yo‘nalishlari

Boshlang‘ich sinflarda multimedia vositalaridan foydalanish darsning turli bosqichlarida amalga oshirilishi mumkin. Ularni dars boshlanishida o‘quvchilarni yangi mavzuga tayyorlash, matnni o‘rganish jarayonida mazmunni tushuntirish, mustahkamlash bosqichida esa o‘zlashtirilgan bilimlarni tekshirish maqsadida qo‘llash mumkin.

Birinchi yo‘nalish — yangi mavzuga qiziqish uyg‘otish. Dars boshida matn mazmuniga mos rasm, qisqa audioyozuv yoki videolavha namoyish etiladi. Shundan so‘ng o‘quvchilarga “Rasmda qanday voqea tasvirlangan?”, “Sizningcha, matnda nimalar haqida so‘z boradi?” kabi savollar beriladi. Bu usul o‘quvchilarning oldingi bilimlarini faollashtiradi va yangi matnni o‘rganishga tayyorlaydi.

Ikkinchi yo‘nalish — matn mazmunini anglash va tahlil qilish. Ushbu bosqichda o‘qituvchi matnni ifodali o‘qib beradi yoki audioyozuvdan foydalanadi. O‘quvchilar matnni tinglash bilan birga uning asosiy mazmuniga e’tibor qaratadilar. Keyin matn yuzasidan savollar berilib, qahramonlarning xatti-harakatlari, voqealar ketma-ketligi va asarning asosiy g‘oyasi muhokama qilinadi. Zarur hollarda matn mazmuniga mos tasvirlardan foydalanish mumkin.

Uchinchi yo‘nalish — o‘quvchilar faoliyatini faollashtirish. Interaktiv taqdimotlar, elektron testlar, moslashtirish mashqlari va rasmlarni ketma-ket joylashtirish kabi topshiriqlar o‘quvchilarning matnni qay darajada tushunganini aniqlashga yordam beradi. Masalan, ertakdagi voqealar aks etgan rasmlar aralashtirib beriladi va o‘quvchilardan ularni matn mazmuniga muvofiq

tartibga keltirish so‘raladi. Bu topshiriq orqali o‘quvchilarning matnni tushunish, voqealar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalari mashq qildiriladi.

To‘rtinchi yo‘nalish — o‘qish va nutqiy ko‘nikmalarni mustahkamlash. O‘quvchilar multimedia materiallari asosida matnni qayta hikoya qilish, qahramonlarga tavsif berish, voqealarning davomini taxmin qilish yoki o‘z fikrlarini og‘zaki bayon etishlari mumkin. Bunda multimedia vositasi asosiy maqsad emas, balki o‘quvchining mustaqil o‘qishi, fikrlashi va nutqiy faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Multimedia vositalaridan foydalanish metodlari va amaliy topshiriqlar

O‘qish darslarida multimedia vositalaridan samarali foydalanish o‘qituvchidan dars maqsadini aniq belgilash va mos metodlarni tanlashni talab etadi. Multimedia materiallari o‘quvchilarning yoshiga, matn mazmuniga va darsda shakllantirilishi ko‘zda tutilgan ko‘nikmalarga mos bo‘lishi kerak. Quyidagi metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

a) “Rasm asosida taxmin qilish” metodi. O‘qituvchi o‘rganiladigan badiiy matn mazmuniga mos rasmni namoyish etadi. O‘quvchilar rasm asosida matn mavzusi va unda ishtirok etishi mumkin bo‘lgan qahramonlar haqida taxmin bildiradilar. Matn o‘qilgandan keyin ularning taxminlari bilan haqiqiy mazmun taqqoslanadi. Bu metod tasavvur, kuzatuvchanlik va mustaqil fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

b) “Tingla va tushun” metodi. O‘quvchilarga matnning audioyozuvi eshittiriladi. Tinglashdan oldin ularga matnning asosiy mazmuni, qahramonlar yoki voqealar haqida ma’lumotni aniqlash vazifasi beriladi. Tinglashdan so‘ng savol-javob tashkil etiladi va o‘quvchilar matn mazmunini o‘z so‘zlari bilan bayon qiladilar. Ushbu metod tinglab tushunish, diqqatni jamlash va eshitilgan axborotni qayta ishlash ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

d) “Voqealar ketma-ketligi” metodi. Elektron taqdimot yoki ekranda matndagi asosiy voqealarni aks ettiruvchi rasmlar namoyish qilinadi. O‘quvchilar rasmlarni to‘g‘ri tartibga keltirib, har bir voqeani izohlab beradilar. Topshiriqning keyingi bosqichida ulardan voqealar o‘rtasidagi sabab-oqibat bog‘liqligini tushuntirish so‘raladi. Bu usul matn mazmunini anglash va izchil hikoya qilish malakalarini rivojlantiradi.

e)“Qahramonni tavsifla” metodi. Matndagi qahramon tasviri ekranda ko‘rsatiladi yoki uning harakatlari aks etgan qisqa lavha namoyish qilinadi. O‘quvchilar qahramonning xulq-atvori, fazilatlari va qarorlari haqida fikr bildiradilar. O‘z fikrlarini matndan olingan dalillar bilan asoslashlari talab etiladi. Bu metod o‘quvchilarning tahliliy fikrlashi, fikrini asoslash va badiiy matnga munosabat bildirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Multimedia vositalaridan foydalanish samaradorligini oshirish shartlari

Multimedia vositalarining ta’limiy imkoniyatlaridan to‘liq foydalanish uchun bir qator pedagogik va metodik talablarga rioya qilish zarur. Birinchidan, multimedia materiali darsning aniq maqsadi bilan bog‘langan bo‘lishi kerak. Agar video yoki animatsiya matn mazmunini tushunishga yordam bermasa, u o‘quvchilarning diqqatini asosiy vazifadan chalg‘itishi mumkin. Shu sababli har bir materialni tanlashdan oldin uning darsdagi vazifasi belgilanadi.

Ikkinchidan, multimedia materiallarining davomiyligi va mazmuni o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo‘lishi lozim. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun qisqa, tushunarli va mazmunan aniq materiallardan foydalanish maqsadga muvofiq. Uzoq videolavhalar o‘rniga dars mavzusiga bevosita aloqador qisqa lavhalar, sodda animatsiyalar yoki bir nechta tasvirlardan foydalanish mumkin.

Uchinchidan, multimedia vositalari o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini cheklamasligi kerak. Dars davomida barcha ma’lumotni tayyor holda taqdim etish o‘rniga, o‘quvchilarga kuzatish, taqqoslash, savollarga javob topish va xulosa chiqarish imkoniyati berilishi zarur. Masalan, videolavha namoyish etilgandan keyin o‘quvchilardan undagi voqeani matn bilan taqqoslash yoki qahramonning harakatiga baho berish so‘ralishi mumkin.

To‘rtinchidan, o‘qituvchi multimedia vositalarining samaradorligini o‘quvchilarning faoliyati va natijalari orqali baholab borishi lozim. Bunda matn mazmunini tushunish, asosiy fikrni aniqlash, voqealarni izchil bayon qilish, savollarga asosli javob berish va mustaqil xulosa chiqarish kabi mezonlardan foydalanish mumkin. Darsdan oldingi va keyingi topshiriqlar natijalarini taqqoslash o‘quvchilarning rivojlanishidagi o‘zgarishlarni kuzatishga yordam beradi. Biroq multimedia vositalarining samaradorligi haqida ishonchli xulosa chiqarish uchun muntazam kuzatuv va aniq baholash natijalariga tayanish zarur.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda o‘qish darslarida multimedia vositalaridan foydalanish ta’lim jarayonini takomillashtirish, o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirish va matn mazmunini chuqurroq anglashiga ko‘maklashuvchi muhim pedagogik vositalardan biri hisoblanadi. Audioyozuvlar, videolavhalar, animatsiyalar, elektron taqdimotlar va interaktiv topshiriqlar orqali o‘quv materialini turli shakllarda taqdim etish o‘quvchilarning diqqatini jamlash, tasavvurini kengaytirish hamda o‘rganilayotgan mavzuga faol munosabat bildirish imkoniyatlarini oshiradi.

O‘rganishlar shuni ko‘rsatadiki, multimedia vositalarini o‘qish darslariga maqsadli ravishda tatbiq etish o‘quvchilarning matnni tushunish, asosiy fikrni aniqlash, voqealar ketma-ketligini anglash, qahramonlarning xatti-harakatlarini tahlil qilish va o‘z fikrini mustaqil bayon etish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Ayniqsa, matn mazmuniga mos tasvirlardan foydalanish, audioyozuvlarni tinglash, interaktiv mashqlarni bajarish va voqealar yuzasidan munozara tashkil etish dars jarayonini mazmunan boyitadi hamda o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. *Ona tili o‘qitish metodikasi*. — Toshkent: Noshir, 2009. — 352 b.
2. Matchonov S., Bakiyeva X., G‘ulomova X. *Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi*. — Toshkent: Ishonchli hamkor, 2021. — 644 b.
3. Husanboyeva Q., Hazratqulov M., Xolsaidov F. *Ona tili va o‘qish savodxonligiga o‘rgatish metodikasi*. — Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2022. — 252 b.
4. Muxtarova L.A. *Ona tili, o‘qish savodxonligi va uni o‘qitish metodikasi*. — Toshkent: Ilm Ziyo, 2025. — 280 b.
5. Mavlonova R.A., Abdullayeva B.S., Shirinov M.K., Rustamova M.M. *Boshlang‘ich ta’lim metodikasi*. — Toshkent: O‘qituvchi, 2016. — 427 b.
6. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari*. — Toshkent: Fan, 2006. — 264 b.
7. Azizxo‘jayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. — Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti, 2006. — 160 b.